

doduše, predaje nizozemski, no mnoga djeca kod kuće govore kreolskim, hindijem, ili nekim drugim jezikom. Uz to, surinamska se varijanta nizozemskog jezika prilično razlikuje od standarda.

U srednjoj školi nema nastave materinskog jezika i kulture, već se teži za tim da učenici što prije usvoje ili usavrše nizozemski. Ova je funkcija povjerena tzv. »međunarodnim veznim razredima«. U početku, »vezno« je razdoblje trajalo godinu dana, sada traje dvije. Nikako se ne postiže uspješnija integracija djece migranata u srednjoškolsko obrazovanje, jer kod velikog broja učenika, koji uopće ne nastavljaju školovanje, »vezno« se obrazovanje pretvara u »završno«. De Vriesova pledira za tim da se vlastiti jezik (ona se uopće ne služi pojmom »materinski«) uvede kao jezik nastave i u srednje škole uz obvezan nizozemski, jer smatra da bi se tako moglo postići produžavanje školovanja strane djece (nakon završene osnovne škole).

Ministarstvo prosvjete prihvatilo je nastavu vlastitog jezika i kulture jer od nje očekuje »da će proizvesti izbalansirani razvoj učenikova identiteta, stvoriti mogućnost sužavanja jaza između škole i doma i pomoći učeniku da razvije pozitivnu sliku o samome sebi« (str. 63). Uz to, nastava na jeziku koji im je blizak omogućuje učenicima da izbjegnu ili smanje »rupe« u znanju koje nastaju zbog toga što u početku nisu bili kadri pratiti nastavu na nizozemskom jeziku. Tako je to zamišljeno, no nisu provedena ispitivanja koja bi pokazala da se željeni ciljevi stvarno postižu. De Vriesova je skeptična i kad je riječ o pojmu učenikova identiteta; naime, dijete rođeno u Nizozemskoj već ima identitet drukčiji od identiteta njegova tek pristiglog sunarodnjaka. Dok Ministarstvo prosvjete vjeruje da »nastava na materinskom jeziku i kulturni« migrantskom djetetu jamči određeni kontinuitet u razvojnom procesu, ono taj proces doživljuje kao svojevrsnu skalu, koja započinje vlastitom kulturom a završava nizozemskom, pri čemu razne migrantske kulture, i nizozemska također, mogu sadržavati čak konfliktne elemente. Na kraju se zalaže za »radikalnije mjere« u obrazovanju strane djece i omladine (osobito u svjetlu predviđenog dolaska u Nizozemsku do 1990. još oko 33.000 mladih samo iz Turske i Maroka), te za njihovo stručno osposobljavanje samo ukoliko ono zaista može pružiti realne izglede za zaposlenje.

Ovo je zanimljiva studija kojoj je osnovna tema socioekonomski status strane djece i omladine gledan kroz prizmu njihova sudjelovanja i mogućnosti uspjeha u obrazovnim procesima u Nizozemskoj. S obzirom da je rad objavljen još 1981, autorica nije razmatrala interkulturalizam u obrazovanju djece migranata, jer je u to vrijeme u njezinoj zemlji taj pokret bio još u zametku (Rezolucija ministara prosvjete Evropskog savjeta o interkulturalističkom obrazovanju usvojena je u Dublinu 1983). Sada, kada je interkulturalističko obrazovanje u Nizozemskoj inaugurirano, može se pretpostaviti da će se kao pristup školovanju djece migranata odraziti i u reformi predškolskog i osnovnoškolskog obrazovanja koja stupa na snagu ove godine (1985). Preostaje da se vidi u kojoj će mjeri ta reforma značiti tek nastavak i usavršavanje politike odvajanja uspješnijih učenika od onih koji to nisu (djeca migranata/doseljenika) i njihova razvrstavanja za struke koje se traže na tržištu rada. Interpretacija i primjena interkulturalizma ovisit će pak o političkom pristupu Nizozemske, kao i svake pojedine evropske zemlje prijema i neposredno će se odražavati na obrazovanje jugoslavenske djece u inozemstvu.

Andrina Pavknić-Wolf

Claude-Valentin Marie:

»L'IMMIGRATION CLANDESTINE EN FRANCE«,
(Ilegalna imigracija u Francuskoj),

Hommes et Migrations, n. 1059,
Paris, 1983.

»Ilegalna« ili neregularna migracija, po nekim indikacijama, danas je jedna od značajnijih oblika međunarodne migracije, posebno u evropskom kontekstu od 1973(1974), kada je većina imigracijskih zemalja ovog područja, zbog privredne recesije, uvela restrikcije na »normalnu« migraciju radnika. U pravilu, ilegalna je migracija sakrivena od očiju većine istraživača, i njezine karakteristike mogu se utvrditi tek kada konfliktne situacije (npr. prijave, sudski procesi i protjerivanje preko granica) ili izuzetne regularizacije uspiju dovesti pojavu u optiku analize.

U ljeto 1981. francuska je vlada odlučila ponovno dopustiti strancima koji ilegalno rade i/ili borave u toj zemlji da ozakone svoj status (prijašnje regularizacije provedene su 1973. i 1980). Time je postalo moguće utvrditi osnovne karakteristike populacije ilegalnih migranata. Upravo zato, podaci i rezultati analize o ilegalnoj migraciji u Francuskoj, što ih je Claude-Valentin Marie iznio u časopisu *Hommes et Migrations*, mogu se smatrati vrlo dragocjenima i vrijednima podužeg prikaza. Marie je temeljio svoju analizu na obradi populacijskog »uzroka« regulariziranih ilegalnih migranata iz ljeta 1981. Na žalost, opis metodologije istraživanja nije objavljen u spomenutom časopisu (za opis metodologije treba se obratiti izdavaču časopisa).

Analiza 108.037 regularizacija zabilježenih u francuskom Nacionalnom uredu za imigraciju (nije obrađeno 13.394 regularizacija alžirskih državljana provedena u nadležstvu Ministarstva unutrašnjih poslova) otkrila je sljedeće opće spoznaje: 1. ilegalni migranti najvećma potječu iz zemalja koje tradicionalno šalju radnu snagu u Francusku; 2. omjer spolova u ilegalnoj migraciji vrlo je sličan spolnoj strukturi imigrantske populacije već nastanjene u Francuskoj; 3. mladi ljudi do 32 godine čine oko 80% svih ilegalnih migranata a 45% ilegalnih migranata mladi su od 26 godina; 4. pariška regija glavno je područje prostorne koncentriranosti ilegalnih migranata; 5. ilegalni migranti zapošljavaju se u privrednim granama koje su i prije zapošljavale mnoge strane radnike u Francuskoj (građevinarstvo i javni radovi, ugostiteljstvo i hoteljerstvo, poljoprivreda, kućna pripomoć).

Kao što se vidi iz ovoga općeg opisa, slika ilegalne migracije ne razlikuje se bitno od slike prijašnjih »normalnih« migracijskih tokova prema Francuskoj. No analiza Claude-Valentin Marieja nije samo potvrdila ovu opću sličnost — ona je također pokazala da se struktura nacionalnih kontingenata ilegalnih migranata može utvrditi ekstrapolacijom razvojnih trendova bilježenih još početkom sedamdesetih godina (tj. ekstrapolacijom trendova do »restrikcije« »normalne« imigracije). Veliki udio migranata iz Tunisa, Maroka, »Crne Afrike« i Turske u ilegalnoj migraciji (ukupno 65% regularizacije, stanje 1. 6. 1981) mogao se očekivati na temelju postupnog rasta migracijskih priljeva iz tih zemalja još prije desetak godina. S druge strane, Španjolci, koji su

ranih šezdesetih godina dominirali »normalnim« migracijskim priljevom, slabo su zastupljeni među ilegalnim migrantima (svega 1,1% po regularizaciji 1. 6. 1981). Jugoslavenska ilegalna migracija u Francuskoj vjerojatno nije značajna (2,5% regularizacije), iako je ona, kao i španjolska ilegalna migracija, specifična po velikom udjelu žena. Općenito se može utvrditi da su među ilegalnim migrantima zastupljenije one nacionalnosti čije su se zemlje porijekla počele intenzivnije uključivati u proces međunarodnih migracija uoči privredne recesije. Ponuda radne snage iz takvih »mlađih« emigracijskih zemalja sastavljena je pretežno od mladih muškaraca općeg radnog profila.

Udio žena u ilegalnoj migraciji može se također povezati sa »zrelošću« pojedinih migracijskih struja. Dok podaci regularizacije ukazuju na samo 3,4% žena među turskim ilegalnim migrantima i 6,2% među tuniškima, relevantni podaci za jugoslavensku, španjolsku i portugalsku ilegalnu migraciju jesu 43,5%, 37,2% i 33,7%. Za jugoslavensku ilegalnu migraciju tipično je i to što osim velikog udjela žena ima razmjerno malo migranata do 26 godina (35%). Postoji, međutim, stanovit raskorak koji se odnosi na marokansku ilegalnu migraciju. Naime, tek je 26,3% Marokanaca u »uzorku« bilo mlađe od 26 godina dok su se strukturalno slične populacije Tunizana i Turaka pokazale mnogo mlađima (54,4% odnosno 48,1% do 26 godina).

Jedno od najzanimljivijih Mariejevih otkrića odnosi se na strukturu portugalske ilegalne migracije. Portugalci su bili zastupljeni sa čak 14,3% u regulariziranoj populaciji francuskog imigracijskog ureda. Time su bili na trećem mjestu po brojnosti (poslije migranata iz Tunisa, Maroka i »Crne Afrike«). Unatoč tome »normalna« portugalska migracija prema Francuskoj ima dugu tradiciju i njezini godišnji priljevi počeli su opadati već ranih sedamdesetih godina. Dotad su se portugalski migranti uspjeli konsolidirati kao najbrojnija skupina stranaca u Francuskoj, što je ukazivalo na relativno iscrpljivanje ponude portugalske radne snage na međunarodnom tržištu rada. Zašto je onda udio Portugalaca u tako nepovoljnoj migraciji kao što je ilegalna još ostao značajan 1981? Claude-Valentin Marie iznosi dodatne podatke: osim što su državljani Portugala visoko zastupljeni u ukupnoj ilegalnoj migraciji u Fran-

cuskoj, među njima bio je velik udio žena (33,7%) i mladih od 26 godina (65,1%) — 70,5% ženskih migranata bilo je mlađe od 26 godina. Marie stoga zaključuje da je portugalska migracija vjerojatno ušla u fazu obiteljskog konsolidiranja koja je obujmom prerasla zakonom određene granice u politici spajanja obitelji. Došlo je, osim toga, ne samo do vanjskog povećanja ilegalne migracije nego i do zapošljavanja odrasle djece i žena koje nisu uspjele dobiti dozvole za rad. Time se prijelaz Portugalaca »u illegalu« zbio i neposredno (ulaskom novih migranata) i posredno (ilegalnost zbog nepropisne promjene migrantskog statusa).

Prije nego što prenesemo podatke o razlozima ilegalnosti, treba dodati da je Marie zanemario jedan važan faktor koji se odnosi upravo na portugalsku migraciju. To je gubitak kolonija i »povratak« stanovništva u matičnu zemlju, što je uvelike otežalo stanje na portugalskom tržištu radne snage i izazvao visoku nezaposlenost u drugoj polovini sedamdesetih godina. Tu je činjenicu svakako trebalo uzeti u obzir.

Portugalski slučaj doveo nas je do pitanja o nastanku ilegalnog statusa. Marie razlikuje tri načina nastanka tog statusa, koji imaju različit značaj za pojedine kontingente ilegalnih migranata. Prvi se opisuje kao *vanjski* (ulazak kao turist, nekontrolirani prijelaz državnih granica, upotreba lažnih isprava, uskrata političkog azila). Drugi je posljedica *administrativne prakse* (izgon, neobnovljene radne i boravišne dozvole, uskrata radnih dozvola mladima). Treći je *spoj* prvog i drugog (prijelaz studenata i sezonskih migranata u kategoriju »trajnih« ilegalnih migranata).

Gotovo dvije trećine ilegalnih migranata ulazi u Francusku sa statusom turista, 6,2% kao studenti, 5,7% kao sezonski migranti, 5,6% s lažnim ispravama, a 4,9% ilegalno prelazi granicu. Znažno je slabiji drugi način prijelaza/ulaza u ilegalni status: 4,9% ilegalnih migranata nisu dobili dozvole boravka i rada, 2,8% nisu uspjeli obnoviti te dozvole a samo je 0,7% mladih koji nisu uspjeli nakon navršenih 16 godina dobiti radne dozvole. U odnosu na pojedine nacionalne skupine migranata zanimljivo je primijetiti da Marokanci i Tunižani čine 90% svih »bivših« sezonskih migranata, da je među migrantima s lažnim ispravama 82% iz »Crne Afrike«, a da je 30% Tu-

raka ilegalno prešlo francusku granicu. Kao što je Marie i predvidio, Portugalci su najbrojniji među migrantima koji su ušli u ilegalni status zbog administrativne prakse francuskih organa.

U ilegalnoj migraciji vjerojatno je najzanimljivije raspravljati o tržištu rada u zemlji zapošljavanja. Takva migracija daje *konkretan odgovor* na potražnju određene radne snage. Rekli smo da ilegalni migranti pretežno rade u građevinarstvu (30%), ugostiteljstvu (11,5%), poljoprivredi (10,7%) i u kućnoj pomoći (10,3%). Mogućnosti zapošljavanja najboljnije su u pariškoj regiji (60% svih regularizacija odnosi se na tu regiju), a zatim u regiji Provansa-Alpe-Azurna obala (13,2% regulariziranih), na Korzici (6,1%) i u regiji Rona-Alpe (4,7%). Manje skupine ilegalnih migranata (Pakistanaca, Kineza, Južnoamerikanaca, Jugoslavena, te migranata iz Šri Lanke i »Crne Afrike«) pretežno su smještene u pariškoj regiji. Španjolaca i Portugalaca ima pak po čitavoj Francuskoj. Veći dio ilegalnih marokanskih migranata nalazi se u regiji Provansa-Alpe-Azurna obala, na Korzici i na jugoistoku Francuske, a slično je i s Tunižanima. Uzevši u obzir veliku koncentriranost Turaka u susjednoj SR Njemačkoj, nije ni čudno što su oni prilično brojni u istočnoj Francuskoj.

Geografska raspodjela ilegalnih migranata u Francuskoj povezana je i s različitim strukturom njihova zapošljavanja. Dok svega 13,1% ilegalnih migranata u pariškoj regiji radi u građevinarstvu, čak 63% od njih radi u toj privrednoj grani na Korzici. No ipak je zanimljivo spomenuti rezultat analize »uzorka« regulariziranih »legalaca« po kojemu 66,3% radi u poduzećima sa manje od 10 zaposlenih, 12,3% u poduzećima sa 10 do 20 zaposlenih, a 10,6% u poduzećima sa preko 50 zaposlenih. Ilegalni migranti, dakle, pretežno rade u malim poduzećima. Marie smatra da je upravo ova migracija omogućila malim poduzećima da se suoče s poteškoćama nepovoljne privredne konjunktura, jer zbog svog osjetljivog statusa ilegalni migranti predstavljaju bolje »konjunkturpuffere« nego što su to bili prijašnji »normalni« migranti.

Polazeći od ove zadnje misli Marie je formulirao dilemu koja se nedavno javila u Francuskoj: je li ilegalna migracija ponovljen oblik jednoga već prevladanog načina korištenja radne snage ili je pokazatelj jedne nove organizacije rada koja će na kraju dati legitimnost »neformal-

noj« ekonomiji, i time umanjiti krutosti jednog već zastarjelog ekonomskog sistema. Istina je da ilegalna migracija zadovoljava potražnju za određenim profilom nekvalificirane radne snage. S druge strane, potražnja za takvim profilom ne može se sasvim zadovoljiti ni domaćom ponudom a ni sazrijevanjem i radnim angažiranjem djece prijašnjih migranata od kojih neka i ne žele prihvatiti nekadašnju funkciju svojih roditelja u ekonomiji Francuske. Aspiracije pripadnika tzv. »druge generacije migranata« približuju se težnjama domaćeg stanovništva. Ilegalna migracija ne samo što »svojom žrtvom« vraća elastičnost tržištu radne snage, ona, kako smo vidjeli, također pomladuje stranu populaciju.

Naposlijetku mogli bismo sintetizirati nekoliko Mariejovih ključnih misli. Kao prvo: ilegalna migracija može se smatrati važnim oblikom međunarodne pokretljivosti radne snage u kontekstu sadašnje svjetske ekonomske krize, »migracijskog protekcionizma« razvijenih zapadnih zemalja i naglašavanja neravnoteže u ekonomskim odnosima Sjever—Jug. Restrikcije (obustava) »normalne« migracije radnika 1974, i naknadni pad imigracijskih priljeva, ne može se smatrati stvarnim prekidom trenda jer je migracijski proces

postigao autonomnost u odnosu na pokušaj kontrole. Još uvijek, usprkos globalnog porasta nezaposlenosti u razdoblju privredne recesije, postoji potražnja u Francuskoj za jednim tipom radne snage. S druge strane, i dalje ostaju političari za emigraciju u manje razvijenim zemljama, također zbog ove krize. Sve to usložava migracijsku politiku. Svaka regularizacija stranaca u Francuskoj (1973, 1980. i 1981) bila je deklarirana kao konačna. Primjena liberalnije migracijske politike u vrijeme kada još uvijek postoje restrikcije za imigraciju u većini zapadnoevropskih zemalja mogla bi dovesti do prevelikog preusmjerenja migracijskih tokova prema Francuskoj, a osim toga, daljnje održavanje restrikcija utjecalo bi na razvitak dobrih ekonomskih i političkih odnosa sa zemljama porijekla migranata. Za moguće rješenje Marie predlaže napuštanje mjera za borbu protiv ilegalnih ulazaka u zemlju i nereguliranih statusa migranata u zemlji. Umjesto toga treba shvatiti da je ilegalna migracija odraz stvarnosti, i da kao takva traži redefiniciju ekonomskih odnosa između razvijenih i nerazvijenih zemalja te usklađivanje imigracijskih politika razvijenih zemalja.

Emil Heršak